

راهکارهای مبارزه با اسراف در جامعه اسلامی

زینب طیبی^۱ (نویسنده مسئول) - فاطمه ناصری^۲ - عارفه دادی نژاد^۳

چکیده

در عصر کنونی پدیده اسراف و تبذیر به عنوان یکی از علل انحطاط جوامع مختلف انسانی است که موجب تباهی نعمت های الهی و تضييع حقوق بسیاری از مردم جهان می شود. باتوجه به اینکه موضوع مصرف موجب شده است که حربه رواج اسراف و ترویج مصرف گرایی در جامعه کنونی یکی از مهم ترین ابزارهای دشمن علیه انقلاب اسلامی قلمداد شود، ضرورت دارد به راهکارهای مبارزه با اسراف پرداخته شود. روش تحقیق نقلی-وحيانی و گردآوری اطلاعات هم به صورت کتابخانه ای است. در کلام رهبری یک اقدام اساسی در زمینه پیشرفت و عدالت، مسئله مبارزه با اسراف است. راه های مقابله با اسراف از جنبه فردی، خانوادگی، اجتماعی حاکی از آن است که مصرف به تنهایی پدیده ای مذموم نیست بلکه اسراف، آثار منفی داشته و در اسلام مذموم است. باتوجه به تاکید رهبر انقلاب به پرهیز از اسراف و اینکه اسراف یکی از موانع مهم توسعه اقتصادی هر جامعه می باشد این نوشتار

۱. استادیار علوم قرآن و حدیث، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. ztayyebi62@gmail.com

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد، مدرس حوزه علمیه حضرت زینب علیها السلام، میناب
minab.fatem@gmail.com

۳. طلبه سطح دو مدرسه علمیه حضرت زینب علیها السلام، میناب minab.fatem@gmail.com

بر آن است که راهکارهای مبارزه با اسراف را با نگاهی بر بیانیه گام دوم انقلاب مورد بررسی قرار دهد. راهکارهای فردی مبارزه با اسراف، توجه به آثار زیان بار اسراف و تقویت بینش و ارزش های اسلامی است. تربیت صحیح خانوادگی و مدیریت شایسته در زمره راهکارهای خانوادگی مبارزه با اسراف است و نظارت همگانی، معرفی الگوهای صحیح مصرف و پرهیز خواص از تجمل گرایی از جمله راهکارهای مبارزه با اسراف در جامعه اسلامی است.

کلیدواژگان: اسراف، تبذیر، مبارزه با اسراف، جامعه اسلامی، گام دوم انقلاب

مقدمه

درآموزه های اسلامی، اسراف و ضایع کردن نعمت ها حرام و ناروا است، بدین جهت که هر مسلمانی به تناسب امکانات، توانایی ها و کارایی خود در برابر جامعه مسئولیت دارد و به دنبال این مسئولیت پذیری است که فرد به رعایت اصول اخلاقی مقید می گردد و در غیر این صورت فردی لا قید خواهد بود که از اجرای تعهدات و مسئولیت های اجتماعی خود سر باز می زند و با عادت های سوء اخلاقی بر پیکره جامعه ضربه وارد می کند.

در اسلام از طریق اعتدال و میانه روی می توان به الگوی مصرف صحیح و درست مواهب الهی، همراه با قناعت و پرهیز از اسراف رسید و با تجملات، مصرف گرایی و هزینه هایی نامشروع که موجب نگرانی ها، نابرابری ها و انحراف ها در جنبه های مختلف زندگی بشر شده است، به مقابله برخاست. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی به دنبال بیان راهکار های مبارزه با اسراف در جنبه های فردی، خانوادگی و اجتماعی در جامعه اسلامی است، چرا که نفی اسراف، در اسلام از جایگاه ویژه ای در حد مسائل اعتقادی و عبادی برخوردار است؛ تا جایی که در هرکجا، در هر زمان و در هر موردی امری لازم و ضروری است زیرا مسئله شناخت اسراف از غیر اسراف و پرهیز از آن و تشخیص راهکار های مبارزه با مصرف نادرست و غیر اخلاقی، یک تکلیف شرعی، عقلی و عرفی بسیار مهم و ضروری در جامعه است. این دغدغه را می توان در حوزه های فردی، خانوادگی و اجتماعی بررسی کرد و راهکارهایی برای بهبود وضع موجود بیان کرد.

در این زمینه، آثار متعددی نگاشته شده است. کتاب «اسراف از دیدگاه اسلام» از «ولی الله رستگاری» به تبیین اسراف از دیدگاه قرآن و مصداق های آن می پردازد و در ادامه عوامل اسراف و راههای مقابله با آن را بررسی میکند و کتاب «چرا اسراف؟» از «عباس رحیمی» که تاملی در آثار اسراف با مدد از معارف اهل بیت علیهم السلام دارد و مقالاتی با موضوعات متنوع که اسراف، ریشه ها، پیامدها و راهکارهای مقابله با آن را ارزیابی می کنند. در مقاله پیش رو علاوه بر اینکه به اسراف، عوامل، پیامدها و راهکارهای آن پرداخته شده است، تمرکز بر این

تفاوت دارد که با قرار گرفتن اسراف بعنوان یکی از مصادیق امر به معروف و نهی از منکر می توان در سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی از طریق آموزش، فضای مجازی، جمعهای دوستانه، گپ های خانوادگی و... نگاه عیب جویانه به اسراف را پررنگ نمود و امر به صرفه جویی و قناعت بود، تا از این رهگذر با تغییر سبک زندگی و اصلاح الگوی مصرف بتوان گوشه ای از مشکلات اقتصادی خانوار و جامعه را مرتفع نمود و با پرهیز از مصرف گرایی، ترویج قناعت و حمایت از تولید ملی، مبین شعار سال «تولید، پشتیبانی ها، مانع زدایی ها» باشیم.

۱. مفهوم شناسی اسراف

اسراف عبارت است از خارج شدن و تجاوز نمودن از حد اعتدال در هر کاری که از انسان سر بزند. (دهخدا، ۱۳۱۰: ۱۰/ ۱۰۲۶) از روایات بسیاری چنین استفاده میشود که اسراف به معنای خارج شدن از حد اعتدال و میانه روی است. امیرالمؤمنین علی علیه السلام میفرماید: «فدع الاسراف مقتصدا: اسراف را به خاطر میانه روی و حد اعتدال رها کن.» (نهج البلاغه، نامه ۱۳/ کلمه اسراف، از نظر اصل و ریشه ی عربی «سرف» بر وزن «سرف» گرفته شده و هنگامی که بر باب افعال برده شود فعل آن متعدی می گیرد و مصدر آن اسرف به معنای زیاده روی، تجاوز و گزافکاری کردن (ضد قصد و میانه روی) می باشد. به معنای زیاده طلبی بی مورد، طمع کاری زیاد، تندروی بی جا، ضایع کردن و تباه کردن، هدر دادن، حرص، تجاوز نمودن و از حد گذراندن است. (دهخدا، ۱۳۱۰: ۱۰/ ۱۰۲۶) این واژه عموماً درباره ی رفتار انسان به کار می رود و برای غیر انسان به ندرت به کار رفته است اما در رفتارهای انسان عمومیت دارد و شامل تجاوز از هر حدی می شود، یعنی هر گونه زیاده روی در رفتارهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اعتقادی و اقتصادی، اعم از فردی و اجتماعی را در بر می گیرد. (رستگار جویباری، ۲۲: ۱۳۸۰)

در اصطلاح اسراف، معنای عدم رعایت اقتصاد، حیف و میل، افراط و تبذیر نمودن، تلف و ضایع کردن سرمایه ها، هدر دادن نعمت ها، تباه کردن اموال، گزاف مصرف کردن، بیهوده

خرج کردن، از حد گذشتن، خروج از حد و اعتدال در هر امری که از انسان سرزند را شامل می‌شود. «کل مازاد عای الاقتصاد اسراف؛ آنچه بیش از میانه روی باشد اسراف است.» (رستگار جویباری، ۱۳۸۰: ۲۲).

در قرآن کریم در ۲۳ آیه کلمه اسراف را به کار برده که در دو آیه ۲ بار تکرار شده است عمل اسراف از زشت‌ترین، مذموم‌ترین و زیان‌بارترین اعمال انسان از نظر قرآن کریم است و با روشنی و صراحت تمام مورد نهی و نکوهش قرار گرفته زیرا اکثر مفاسد، انحراف‌ها و ظلم‌ها از ناحیه ی اسرافکاری هاست موجب سقوط و هلاکت می‌شود. (حر عاملی، ۱۴۱۴ ق: ۵۰۶/۱۶) «كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ (اعراف: ۳۳) بخورید و بیاشامید ولی اسراف نکنید که خداوند اسرافکاران را دوست نمی‌دارد.»

۲. حرمت اسراف

از نظر فقه اسلامی و فتوی فقها، حرمت اسراف و گناه بودن آن، به طور اجماع و بدون هیچ شک و شبهه ای، یک حکم قطعی و مسلم فقهی است و پرهیز از آن یک تکلیف شرعی است که حتی در مسائلی مانند وضو، غسل و کفن بحث اسراف را مطرح کرده اند. (رستگار جویباری، ۱۳۸۰: ۲۲) عدول از حق و خروج از حد اعتدال، خرج مال در راه گناه، فساد و شر به هر اندازه و در هر زمان و مکان، صرف مال در راه غیر اطاعت خداوند هر چند کم شرعا و عقلا حلال و سزاوار نیست.

اسلام چون دین عدالت و امانت و خواهان تعادل، توازن و رعایت حقوق و عدالت اجتماعی در جامعه است هر چیزی را که این اصول مسلم را برهم زند تحریم و نهی کرده است نعمت‌های الهی امانت‌هایی هستند که خداوند برای رشد و تعالی انسان‌ها در اختیار آنان نهاده است پس بهره‌برداری از نعمت‌ها باید همسویی با اوامر و حدود الهی و در جهت سعادت، کمال و عزت جاودانی انسان‌ها باشد حال آنکه اسراف برهم‌زننده اعتدال و عدالت و به وجود آورنده فساد و تباهی در زندگی انسان هاست از این رو اسراف هرگز و هیچ‌گاه تایید شرع و عقل نبوده و حرمت آن از نظر شرعی

۳. نشانه های اسراف

یکی از بیماری های خطرناکی که امروز دامن گیر بسیاری از مردم در جامعه مدرن شده است و بسیاری از جنبه های زندگی را تحت تاثیر خود قرار داده است اسراف می باشد و با گسترش در کل طبقات جامعه موجب تغییرات و تنش های زیادی در روند رشد و کیفیت زندگی مردم شده است. آثار و نشانه های اسراف در ریخت و پاشهای غیر ضروری، مهمانی های تجملی، مصارف بیش از حد نیاز و... مشهود می باشد.

امام علی علیه السلام نشانه های اسراف را در ۳ چیز بیان می کنند: «۱. خوردن خارج از حد نیاز ۲. پوشیدن بیرون از حد معمول ۳. خریدن اشیای غیر لازم و نشانه ای اسراف کننده را این گونه بیان می کنند: ۱. آنچه را که لازم نیست می خرد ۲. آنچه را که لازم نیست می پوشد و ۳. آنچه را که لازم نیست می خورد.» (ابن بابویه، ۱۳۸۱: ۹۸)

۴. دلایل ناپسند بودن اسراف

۴.۱. گناهان شرعی

معصیت انسان را از مسیر طاعت الهی خارج می کند. اگر معصیت بدون صرف مال باشد، اسراف است که تجاوز از دستورات دینی است و اگر مالی هم خرج شده باشد، علاوه بر معصیت، تبذیر و اسراف اقتصادی نیز هست که گناهی دیگر خواهد بود؛ لذا بعضی لغت شناسان و مفسران، آن را به «خوردن مال حرام» و برخی آن را به «تجاوز از حلال به حرام» معنی کرده اند و عده ای نیز آن را به «انفاق در راه گناه» تفسیر کرده اند.

۴.۲. حکم عقل و معیارهای عقلی

عقل به زشتی اتلاف مال حکم می کند و تجاوز از آن را نوعی سفاهت و جهالت می شمارد؛ مانند انفاق به کسی که استحقاق آن را ندارد. مرحوم طبرسی در توضیح آیه شریفه «كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا» (اعراف:) می فرماید: هر انفاق و مصرف مالی که عقل آن را زشت شمرد و به صاحبش ضرر رساند، اسراف و حرام است.» (طبرسی، ۱۳۳۸: ۴/۶۳۸)

۴.۳. عرف جامعه

گاهی عرف اجتماعی عامل تعیین‌کننده «حدّ» در اسراف است؛ مثلاً مصرف مال در مصالح شخصی، زن و فرزند یا انفاق آن برای مصالح دیگران، محدود به حدّی است که عرف جامعه آن را براساس موقعیت اقتصادی و اجتماعی هر فرد مشخص می‌کند که کاستی از آن، مصداق بخل است و زیاده‌روی از آن خارج‌شدن از اعتدال و ورود به گروه مسرفین خواهد بود. (نوروزی، ۱۳۸۹: ۷/۲۷-۵)

اینک به نمونه‌هایی از اسراف و زیاده‌روی توجه می‌کنیم:

۱. استفاده بیش از مقدار نیاز: مصرف زیاد کالاها و خوراکی‌ها به دلیل زیان باربودن اسراف است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «اسراف نیست آنچه بدن را سالم نگه می‌دارد بلکه اسراف تباه کردن مال و زیان به بدن است.» (حرعاملی، ۱۴۱۴: ۵۵۱/۲۱)

۲. استفاده نادرست از منابع و امکانات مادی و طبیعی عمومی: امام علی علیه السلام می‌فرماید: «ادقوا اقلامکم و قاربوا بین سطورکم و احذفوا من فضولکم و اقصدا و قصد المعانی و ایاکم و الاکثار؛ قلم‌های خود را ریز بتراشید، سطرها را نزدیک بنویسید، اضافی ننویسید و مقصود را هرچه فشرده تر بنگارید؛ مبادا زیاده‌روی کنید.» (کلینی، ۵۳/۴) اموال عمومی جامعه مسلمین نمی‌تواند کمترین زبانی را تحمل کند؛ حتی به اندازه‌ای که کارمندی در اداره‌ای سطری را درشت‌تر بنویسد یا جمله‌ای را در نامه‌ای اداری کمی طولانی کند.

از دیگر نمونه‌های اسراف می‌توان به اسراف در تهیه مقدمات عبادی (مثل وضو و ...) و اسراف در وقت و گذراندن آن به بطالت و بی‌برنامگی اشاره کرد.

۵. شکل‌گیری و ترویج مصرف‌زدگی و اسراف در ایران

بر اساس شواهد تاریخی، بدیهی است که مردم ایران در دوران شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی از تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری و زرق و برق‌های مادی برخوردار نبود. قبل از پیروزی انقلاب اسلامی و در دوران طاغوت که بیت‌المال عمومی و خزانه کشور و درآمدهای حاصل از فروش نفت در انحصار دربار بود، نه تنها مردم از مواهب طبیعی، درآمدها و سرمایه‌های کشور بی‌نصیب بودند، بلکه دارایی‌های کشور در راه توسعه زیرساخت‌ها و پیشرفت و ترقی

کشور نیز هزینه نمی‌شد، خزانه کشور، خزانه دربار طاغوت بود و اسراف، تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری در انحصار آنان بود.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و فرار درباریان و اشراف سلطنتی، مردم به رهبری امام خمینی علیه السلام و با محوریت روحانیت در چارچوب آموزه‌های دینی و انقلابی بر سرنوشت خویش حاکم گشتند. در این دوره حساس، برای پایه‌ریزی نظامی متفاوت با گذشته و متکی بر اسلام و حمایت مردم، راه پرفراز و نشیبی را پیش رو داشت. آنچه به این نوشتار ارتباط دارد اینکه آحاد جامعه، دولت‌مردان و نیروهای انقلابی، علی‌رغم محرومیت نسبی خویش، جان و مال خود را برای تقویت نظام اسلامی در طبق اخلاص گذاشتند و هشت سال دوران دفاع مقدس را با ایثار و انفاق تحمل کردند و به پیروزی رساندند.

رانت‌خواری، ویژه‌خواری، انحصارطلبی و جلسات و سمینارهای پُرهزینه پدید آمدند که فرهنگ عمومی را نیز متأثر ساختند.

آنچه سبب گردید تا این فرهنگ و روحیات فراگیر شود، این بود که طبقه اشرافی تازه به دوران رسیده با حمایت برخی بزرگان و جریان‌های تسلط‌یافته در دولت‌های بعدی نیز مهار فرهنگ و اقتصاد کشور را به صورت انحصاری و موروثی تصاحب و آن را حق خویش می‌دانستند و کسی را یارای انتقاد و یا تغییر ناهنجاری‌های پدید آمده نبود، حزب کارگزاران سازندگی که بعدها برخی افراد شاخص آن، ایدئولوژی و الگوی مطلوب حزب را لیبرال دمکراسی نامیدند، برای نهادینه کردن قدرت و اهداف خویش زمینه‌سازی تشکیل جریان سیاسی جدیدی و تربیت و تقویت فعالان سیاسی وفادار به خود را در دستور کار قرار دادند، تا اینکه مطلوب خویش را در قالب جبهه دوم خرداد، سازماندهی و برای دولت پس از خویش به صحنه رقابت کشاندند. در دوران دوم خرداد، ولنگاری فرهنگی، بی‌برنامگی اقتصادی، شیفتگی دولت‌مردان به غرب و محصولات فرهنگی و واردات غرب وضعیتی را پیش آورد که امروزه توسعه و استقلال کشور در گرو تغییر و اصلاح آن است و مقام معظم رهبری اصلاح‌الگوی مصرف را شعار سال ۸۸ نامیدند. هرچند رویکرد یاد شده در دولت

عدالت خواه، ساده زیست و ولایت مدار، پرتلاش، کم مصرف و پایبند به آموزه های دینی و ارزش ها و شعارهای انقلاب اسلامی و رفاه عمومی تا حدودی کنترل و هدایت گردید، لیکن بهبود مطلوب و تحوّل همه جانبه وضع موجود،

نیازمند زمان بیشتر، اجماع فراگیرتر، سیاست گذاری و برنامه ریزی جامع تری است که مقام معظم رهبری در پیام نوروزی خویش و سخنرانی در حرم مطهر امام رضا علیه السلام ابعاد آن را ترسیم نمودند. (شمخانی، ۱۳۹۴: ۱۹/۴۹)

«دکتر سبحانی» که چند دوره در مجلس حضور داشته است و از کارشناسانی هستند که در تدوین برنامه ۵ ساله اول و دوم دخیل بوده اند، می گوید «دولت ها در سال های پس از جنگ، لزوماً درصدد عملیاتی کردن اقتصاد اسلامی نبوده اند، بلکه با توجه به مشکلات اقتصادی کشور، با بهره مندی از بخشی از کارشناسان سازمان های دولتی به تهیه و ارائه برنامه هایی اقدام نموده اند که به نظرشان می آمد، می تواند بخشی از کمبودها، نواقص و کاستی های مزمن اقتصاد ایران را برطرف نماید. ایشان در مقطع دیگری تصریح کردند که دولت سازندگی تأکید کرده بود که ملاحظات و خواسته های بانک جهانی و صندوق بین المللی پول را در تدوین برنامه ها در اولویت قرار دهیم. والبته برنامه های اول و دوم توسعه اقتصادی با اینکه زمینه ساز تحولاتی در کشور بودند و برخی از اهداف کمی را هم پوشاندند، اما در ارتباط با شاخصه های مورد نظر در قالب عزّت و اقتدار اقتصادی موفق نبوده اند.» (مرادزاده، ۱۳۸۸: ۶/۵)

۶. عوامل اسراف

اسراف، برخاسته از عواملی است که بدون توجه به آن، حذف اسراف از زندگی فردی و اجتماعی عملی نخواهد بود، برخی از این عوامل عبارت اند از:

۶.۱. غفلت و بی توجهی مسئولان و کارگزاران به رسالت های انسانی

کمبود نیرو، ضرورت سرعت در جبران عقب ماندگی ها و خرابی های ناشی از چپاول سردمداران رژیم گذشته، جنگ و درگیری ضد انقلاب، نداشتن الگوی اقتصادی برخاسته از

فرهنگ دینی و خودباختگی در برابر الگوها و شیوه‌های جاری برخاسته از فرهنگ و تفکر غربی و یا حتی الگو گرفتن از کشورهای در حال توسعه‌ای همچون سنگاپور، کُره جنوبی و مالزی منجر به بروز فضایی گردیده که روحیّه قناعت و ساده‌زیستی ناشی از انقلاب و ۸ سال دفاع مقدّس را به حاشیه رانده و امروز نمایش ثروت و برتری دنیوی، مجدّداً در همه ابعاد ممکن در جامعه رواج یافته است.

تأسّف‌بارتر اینکه منشاء بسیاری از اسراف‌ها در بی‌اعتنایی به بیت‌المال و اراثة الگوی مصرف بد از سازمان‌های دولتی و شیوة مدیریّت اسراف‌کارانه مدیران است؛ مدیرانی که بعضاً اسراف و تجمّل را بخشی از الزامات مدیریّتی تلقّی می‌کنند و به تبعات فرهنگی و اجتماعی آن توجه ندارند. حال آنکه الگوی علوی حکومت تا بدان پایه دقیق و ظریف است که در دستورهای اجرایی آن آمده است: «أَدِقُّوا أَقْلَامَكُمْ وَ قَارَبُوا بَيْنَ سَطُورِكُمْ وَ احْذَرُوا عَنِّي فَضُولَكُمْ؛ یعنی قلم‌های خود را نازک کنید، فاصله میان سطرهای نامه را نزدیک و سخنان زاید را حذف کنید.» چنین پدیده‌ای هشدار رهبر معظّم انقلاب را برانگیخته است و ایشان می‌فرماید: «مسئولان موظّف‌اند. اسراف فقط در زمینه فردی نیست. در سطح ملّی هم اسراف می‌شود. (هفته نامه، صبح صادق، ۱۳۸۸)

باتمام این مشکلات طاقت‌فرسا، جمهوری اسلامی روزه‌روز گام‌های بلندتری رو به جلو برمیدارد. این چهل سال، شاهد جهادهای بزرگ و افتخارات درخشان و پیشرفتهای شگفت آور در ایران اسلامی بوده ایم. که نتیجه مدیریتهای جهادی در پرتوایمان اسلامی و اعتقاد به اصل ما میتوانیم است که امام بزرگوار به همه‌ی ما آموخت، در نتیجه باید با توجه به توانایی‌های ملت و کشور و نظر به بیانیه گام دوم انقلاب و فرمایشات رهبری و دوری از تفکرات نادرست و اشتباه راه رو به پیشرفت جامعه را هموار نمود.

۲.۶. خودنمایی

بسیاری از افراد خواهان خودنمایی و جلب توجه دیگرانند. افراد ناکام و نیز انسان‌های ثروتمندی که در رسیدن به خواسته‌هایشان سرخورده و عقده‌ای شده‌اند، با اسراف و

ولخرجی و ریخت و پاش‌های غیرمعقول، قصد خودنمایی دارند. رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در حدیثی می‌فرماید: «هر کس بنایی را از روی ریا و سمعه بسازد، تهدید به عذاب الهی می‌شود. شخصی پرسید: چگونه بنایی با این وصف ساخته می‌شود؟ حضرت فرمود: ساخت و سازی بیش از اندازه که برای فخرفروشی بر همسایگان و برادران دینی‌اش انجام شود.» (حرعاملی، ۱۴۱۴ق: ۳/ باب ۲۵)

۳. ۶. فساد اخلاقی

در بعضی مردم، زمینه اسراف را باید در شخصیت اخلاقی آنان جستجو کرد؛ زیرا شخصی که خود را به قانون شکنی و سرکشی عادت داده است، معمولاً نمی‌تواند فرد متعادلی در امور مالی‌اش باشد و همواره بر اثر هوسرانی سرمایه خود را در راه تامین عادات زشت به هدر خواهد داد. بنابراین در بعضی از آیات قرآن کریم، عنوان «اسراف» در کنار برخی گناهان دیگر بیان شده است: «كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ (غافر: ۳۴) این‌گونه خداوند هر اسراف‌پیشه، گرفتار شک را، گمراه و به خود وامی‌گذارد.»

۴. ۶. تقلید و الگوپذیری از مسرفان

تقلید، نیز از عوامل اسراف شمرده می‌شود. چه بسا کسی که الگوی مصرف خود را؛ مانند نوع پوشش، وسیله نقلیه، لوازم زندگی و... براساس نوع و کیفیت مصرف دیگران قرار می‌دهد، در بسیاری موارد از حدود فردی، اجتماعی و اقتصادی خود تجاوز نموده و به اسراف مبتلا شود. به یقین، این افراد آسایش را از خود و خانواده‌شان سلب کرده و خود را در رنجی بی‌پایان قرار خواهند داد. در حدیثی، امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: «ایاک ان تطمح بصرك الی من هو فوقک؛ زینهار که چشم به زندگی بالاتر از خویش دوزی.» (کلینی، ۱۳۷/۲) قرآن کریم آشکارا دستور می‌دهد که «ان انا الانذیرمبین: هرگز از مسرفان پیروی نکنید.» (شعرا: ۱۱۵)

انسان تعریف شده در فرهنگ اسلامی و ایرانی به دنبال حفظ مقام آدمیت و جستجوی انسان کامل است، انسان برخاسته از فرهنگ و تفکر مادی غرب، به دنبال لذت‌جویی و جستجوی مواهب دنیوی صرف می‌باشد. اما متأسفانه از دوره قاجاریه به این سو، نوعی

دنباله‌روی و تقلید از غرب بر هویت اسلامی و ایرانی ما سایه انداخته است و برخی از افراد ذی نفع به تبلیغ و اشاعه شیوه‌های مصرف‌گرا و مادی غرب می‌پردازند. وجود یک خصلت بومی، یعنی چشم و هم‌چشمی ایران هم به این پدیده دامن می‌زند. «در این میان، قشر بالای جامعه که عموماً در پی حفظ برتری مالی و منزلتی خود هستند و از آنجا که عده قابل توجهی از ایرانیان با غرب در ارتباط هستند، بالطبع به منظور حفظ برتری خود، از معیارهای ارزشی کمیاب در داخل (یعنی ارزش‌های خارجی نظیر اتومبیل، لوازم، البسه، موسیقی، غذا، نوشابه و یا حتی رفتار...) استفاده می‌کنند و آنگاه قشر متوسط و فقیر نیز به تدریج از اینان پیروی می‌نمایند. جالب آن است که در این فرایند، دستگاه‌های ارتباط جمعی نظیر رادیو، تلویزیون، سینماها و مجلات نیز برای مقبول واقع شدن (جذب مخاطب) و نیز به علت آنکه از نظر سازماندهی، ماهیتاً دارای این خصلت هستند، در برنامه خود (سریال‌ها، تبلیغات، فیلم‌ها...) به این فرایند گسترش ارزش‌های غربی کمک می‌کنند» (رفیع پور، ۱۳۷۶: ۵۰۳) در واقع، فرایندی که از گرایش به فرهنگ غرب و تقلید از آن شروع

می‌شود، به وابستگی و مصرف‌گرایی منتهی می‌شود که ناشی از پذیرش مادی و جایگزین شدن مصرف به عنوان یک ارزش برای احساس بزرگی به جای ارزش‌های معنوی فراموش شده و به محاق افتاده فرهنگ و تفکر دینی و ایرانی است.

۵. ۶. ثروت و رفاه

یکی از زمینه‌هایی که موجب اسراف می‌شود غوطه ور بودن در نعمت و ثروت است. ثروت فراوان در صورت نبودن ایمان و ضعف اخلاق، موجب اسرافکاری، تجاوز و طغیان می‌شود. البته اسلام با داشتن ثروت مشروع مخالف نیست ولی ثروتی را که مستی و غرور به همراه داشته باشد و زمینه ساز اسراف و زیاده روی شود، ناپسند می‌داند.

امام صادق علیه السلام ضمن خواندن آیه «لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» (اعراف: ۳۱) می‌فرماید:
 الْمَالُ مَالُ اللَّهِ يَضَعُهُ عِنْدَ الرَّجُلِ وَدَائِعِ وَجَوَّزَ لَهُمْ أَنْ يَأْكُلُوا قَصِداً وَيَلْبَسُوا قَصِداً وَيَنْكَحُوا قَصِداً

وَ يَرْكَبُوا قَصَداً؛

ثروت متعلق به خداست و خداوند متعال به عنوان امانت آن را در اختیار مردم قرار داده است و با رعایت میانه روی برای آنان مجاز شمرده که بخورند، بپوشند، ازدواج کنند و از وسایل نقلیه استفاده کنند.» (مجلسی، ۱۶/۱۰۳)

گاهی افرادی که زیاد خرج می کنند؛ برای توجیه ولخرجی ها و اسراف در میهمانی ها یا ریخت و پاش های خود می گویند: دارم! می توانم خرج کنم و از این قبیل توجیهات. آیا این دلیل کافی است؟ نه این دلیل به هیچ وجه دلیل قانع کننده ای نیست، چرا که باید به قدر نیاز و حاجت خرج کرد. (اکبری، ۲۴)

۶.۶. استعمار

اشاعه فرهنگ ولخرجی در جوامع بشری، می تواند از سوی استعمارگران حربه ای مؤثر باشد؛ زیرا استعمار از این راه، هم بازار فروشی برای کالاهای مصرفی اضافی خود فراهم می نماید و هم مردم را درگیر هزینه های سنگین زندگی ناشی از مصرف بی رویه می سازد. مقابله و ایستادگی در برابر تهاجمات فرهنگی و اقتصادی استعمار، جز با آگاهی کافی میسر نخواهد بود و انسان باید با بصیرت کافی، خود و دیگران را از این بلای خانمان سوز رهایی بخشد. (نوروزی، ۱۳۸۹: ۲۷/۴ - ۳) (موسوی کاشمیری، ۱۳۹۳: ۵۷)

۶.۷. وسواس

وسواس یکی از بیماری های روانی است که به شکل های مختلف نمود پیدا می کند. یکی از نمونه های آن افراط و زیاده روی در شستشو، وضو و غسل است. و خیال می کند با این عمل وضو و غسلش بهتر و کامل تر انجام می گیرد و چه بسا اعمال دیگران را نیز باطل فرض می کند.

امام صادق علیه السلام فرمود:

«انَّ لِلَّهِ مَلَكًا يَكْتُبُ سَرَفَ الْوَضوءِ كَمَا يَكْتُبُ عُداوانه؛ (حرعاملی، ۱۴۱۴: ق/۱: ۴۸۵)

برای خداوند فرشته ای است که اسراف در وضو را مانند دشمنی با خدا ثبت می کند.» (اکبری،

۷. تاثیرات اسراف

امروزه اسراف و تبذیر به صورت عرف و عادت و گاه یک ارزش درآمدی است. از اینرو تغییر زیرساختهای عرفی، اخلاقی و فرهنگی جامعه یکی از مهم ترین عوامل برای نابود کردن اسراف به شمار می آید که آن هم در گرو درک صحیح این مشکل است. با توجه به اینکه قرآن گره گشای بسیاری از مسائل علمی، فرهنگی و اجتماعی است، برآنیم تا در این بخش از دیدگاه قرآن و روایات اشاره ای به پیامدهای ویرانگر اسراف و تبذیر داشته باشیم.

۷.۱. فقر و تهی دستی

بی شک یکی از عوامل مهم فقر و تنگدستی در جهان، اسراف و تبذیر است. آنهایی که دست به ولخرجی و ریخت و پاشهای بی حد و حساب می زنند و با اسراف، امکانات مادی بیشتری را صرف هوسهای خود می کنند، سرانجامی جز تهیدستی و شکست اقتصادی در انتظارشان نیست.

قال الله تبارک و تعالی: «فَكَفَّرْتُ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (نحل: ۱۱۲) نعمتهای خدا را کفران کردند، خدا هم به دلیل آن کفران و معصیت، طعم گرسنگی و بیمناکی را به آنها چشانید و مانند لباس سراپای وجودشان را پوشانید.» (سبحانی، ۱۳۸۳: ۴۳/۶۰)

امام علی علیه السلام فرمودند: «سَبَبُ الْفَقْرِ الْاِسْرَافُ؛ اسراف سبب فقر است.» (حرانی، ۱۳۶۳: ۴۰۳ ح/۸۱۲۶)

امام صادق علیه السلام به عبید فرمودند: «يَا عَبِيدُ إِنَّ السَّرْفَ يُورِثُ الْفَقْرَ وَإِنَّ الْقَصْدَ يُورِثُ الْغِنَى؛ ای عبید! اسراف باعث فقر می شود و میانه روی موجب بی نیازی می گردد.» (کلینی، ۵۳/۴)

اسراف، عملی مخالف تقوا و دستورات و سفارشهای خدا و اولیای الهی است و باعث می شود برکت از زندگی انسان بیرون رود. امام صادق علیه السلام فرمودند: «إِنَّ مَعَ الْاِسْرَافِ قَلَّةَ الْبِرِّكَةِ؛ همانا اسراف همراه با کاهش برکت است.» (کلینی، ۵۳/۴)

۷.۲. رعایت نکردن حقوق مردم

امام موسی بن جعفر علیه السلام می‌فرماید: «مصرف بی‌رویه سبب می‌شود که انسان از بهره‌مندی و استفاده از امکانات و منابع محروم شود.» (حکیمی، ۱۳۶۷: ۲/۲۵۶)

از آنجایی که امکانات و منابع ما، متعلق به نسل‌های آینده است، اسراف باعث محرومیت آن نسل می‌شود و همچنین از پس‌انداز سرمایه که یکی از ارکان توسعه است، جلوگیری می‌کند.

۷.۳. یار و همدم شیطان شدن

«إِنَّ الْمُبْدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ: تَبْدِيرُكَ نَدْرُكَ بَرَادِرِ شَيْطَانٍ هَسْتَنْد.» (اسراء: ۲۷)

تبدیرکنندگان برادران شیاطینند؛ چنانکه شیطان به نادرستی از نیروهایش در گمراهی مردم استفاده می‌کند، آنان نیز نعمت‌های خدا را کفران کرده و به نادرستی از آن بهره می‌برند.»

۷.۴. مستجاب نشدن دعاها

اهل اسراف و خوشگذرانی لذات معنوی را درک نمی‌کنند؛ زیرا عبادت، عرفان، سیر و سلوک اخلاقی و معنوی درست در نقطه مقابل آن می‌باشد. بنابراین، یکی از آثار زیانبار مصرف‌گرایی و غرق شدن در زندگی مادی و دنیوی، محروم شدن از درک لذت‌های معنوی می‌باشد.

خداوند می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ (غافر: ۲۸) خداوند کسی را که اسرافکار و بسیار دروغگو ست هدایت نمی‌کند.»

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «دعای چهارنفر؛ از جمله فردی که ثروت داشته و آن را تباه کرده است مستجاب نمی‌شود، آن‌کس به خداوند عرض می‌کند: پروردگارا، به من روزی ده، خداوند می‌فرماید: آیا تو را به میانه‌روی و اصلاح امور فرمان ندادم؟» (حکیمی، ۱۳۶۷: ۳۴۴/۶۸)

۷.۵. گرفتاری در منجلاب گناه و فساد

اسراف سرمایه را تباه می‌کند؛ لذا اسراف‌کار برای جبران این هزینه‌ها در معرض رذایلی

اخلاقی؛ همچون بخل و حرص یا مفاسدی اقتصادی؛ مانند ربا، رشوه و اختلاس قرار می گیرد.

همچنین، اسراف و تبذیر غالباً همراه با گونه‌ای مصرف‌گرایی، رفاه‌زدگی و غرق شدن در لذات مادی است که خود منشأ فساد است، لذا قرآن کریم مسرفان را «مفسد» دانسته و می فرماید: «وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ» (شعراء: ۱۵۱) فرمان اسرافکاران را پیروی نکنید، آنانکه در زمین فساد می‌کنند و اصلاح نمی‌شوند.» (نوروزی، ۱۳۸۹: ۲۷/۵ - ۴)

۸. چگونه از اسراف جلوگیری کنیم؟

راه علاج اسراف، توجه و تفکر در آیات و اخبار شریفه‌ای است که در مذمت آن وارد شده و انسان را از عواقب دنیوی و اخروی آن برحذر می‌دارد. نکته این است که اسراف، نوعی مرض است و خلاف عادت محسوب می‌شود و هیچ عاقلی تمایل ندارد به غیرطبیعی بودن متهم شود. برای ریشه کنی این عادت مذموم می‌توان در سه حوزه فردی، خانوادگی و اجتماعی راهکارهایی را بیان کرد:

۸.۱. راهکارهای فردی مقابله با اسراف

در سطح فردی و شخصی با رعایت نمودن اصولی از قبیل موارد ذیل میتوان با اسراف مبارزه نمود:

۱.۱- ۸ تقویت بیش توحیدی

یقین و اعتقاد راستین به حضور خداوند متعال و مالکیت مطلق او، مانع از اسراف و تجاوزگری است. فردی که در راه حق قدم نهاده، محال است ذره‌ای از امکانات و استعدادهای مادی و معنوی خود را در مسیر باطل مصرف کند. امام صادق علیه السلام فرموده‌اند: «المؤمن حسن المعونه، خفيف المؤمنه، جيد التدبير لمعيشه؛ فرد با ایمان کمک و یاریش به دیگران نیک است، هزینه‌اش اندک و مدیریت زندگیش نیکوست.» (کلینی، ۲/۲۴۹)

امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: «خدایا، بر محمد و خاندان محمد درود فرست، مرا از اسراف و

زیاده‌روی بازدار، به بخشیدن و میانه‌روی مستقیم ساز، روش نیکو در معیشت و زندگی را به من بیاموز، مرا به لطف خود از بیجا خرج کردن بازدار، روزی مرا از راه حلال روان گردان و انفاق و مخارجم را در راه‌های خیر و نیکی قرار بده.» (فیض الاسلام، ۱۳۷۶: ۲۹۸)

۱.۲-۸. خودسازی

خودسازی، در تقویت ایمان و رسوخ ارزش‌های الهی در دل انسان، نقش مؤثری دارد؛ چراکه ایمان، نوری است که در آینه قلب می‌تابد و هرچه آینه قلب صاف‌تر و شفاف‌تر باشد، انعکاس نور ایمان توسط آن بهتر انجام می‌پذیرد. اگر قلبی آلوده به گناه شود و آینه دل را تیره کند، به طور طبیعی، تابش نور ایمان در چنین قلبی کم می‌شود. بنابراین، دوری از گناهان و حرکت در مسیر مستقیم اسلام، از دیگر عوامل تقویت ایمان است. امام علی علیه السلام فرموده‌اند: «اعلموا عبدا لله، ان التقوی دار حصن عزیز و الفجور دار حصن ذلیل؛ ای بندگان خدا، بدانید که تقوا دژی محکم و شکست‌ناپذیر و هرزگی و گناه خانه‌ای در حال فرو ریختن است.» (دستی، ۱۳۷۹: ۲۵۳/ح ۱۵۷)

۸.۲. راهکارهای خانوادگی مقابله با اسراف

کانون خانواده، مکان اصلی برای یادگیری، تجربه کردن، امتحان شدن و فراگیری باید‌ها و نیاید‌های زندگی هر شخصی می‌باشد، پس بایسته است که بهترین آموزشها در خانواده به فرد ارائه شود تا شناخت درستی از آن حاصل شود مثل معرفت به قبح اسراف با در نظر گرفتن راهکارهای خانوادگی ذیل:

۲.۱-۸. مدیریت شایسته

امام علی علیه السلام فرمودند: «حسن التدبیر و تجنب التبذیر من حسن السیاسه؛ نیکی تدبیر و دوری گزیدن از اسراف و تبذیر از خوش‌سیاستی است.» (آمدی، ۱۴۱۰: ق ۱۱/۳۲۲)

مدیر بالیاقت، با تدابیری مناسب میان تهیه مایحتاج زندگی و میزان درآمدش رابطه‌ای متعادل برقرار می‌کند که نه‌تنها، کمبود بودجه‌ای برای تأمین زندگی شرافتمندانه و درخور شأن نداشته باشد بلکه مقداری از اموالش را برای مواقع اضطراری پس‌انداز می‌کند.

۲.۲- ۸. تربیت خانوادگی صحیح و ترویج محاسن اخلاقی

امام علی علیه السلام به فرزندش امام حسن علیه السلام می‌فرماید: «همانا قلب نوجوان همچون زمین خالی از هر بذری است که هرچه در آن بپاشی می‌پذیرد، پس من به تربیت تو پرداختم، قبل از اینکه زمان آن بگذرد.» (دشتی، ۱۳۷۹: ۳۹۳ / نامه ۳۱) صفات اخلاقی خانواده بی‌بندوبار و مسرف بر ساختار روحی فرد، تاثیر می‌گذارد.

والدین مهمترین الگوهایی هستند که در آشناساختن کودکان با اعتدال در مخارج مالی و قناعت در زندگی نقش به‌سزایی دارند. در تربیت فرزندان، توجه به مسائل اقتصادی و آموزش راه‌های جلوگیری از اسراف و تبذیر به آنان اهمیت بسیاری دارد؛ چراکه پایه‌های همه اصول تربیتی از جمله رعایت میانه - روی، پرهیز از خواسته‌های غیرضروری و دوری از حرص و ولع مادی، در تربیت خانوادگی به - ویژه در دوران کودکی هر فرد ریشه دارد. البته از آنجا که مادران وقت بیشتری را با بچه‌ها در خانه می‌گذرانند، در پرورش روحیه اقتصادی و شکل‌گیری نگاه فرزندان به زندگی، نقش پررنگ و قابل توجهی دارند و هر گفتار، رفتار و عمل مادران و پدران رفتارواندیشه کودکان آنها منعکس می‌شود. بهتر است والدین با نگرش تربیتی انجام برخی از کارهای ساده و آسان را به کودک واگذار کنند و در مقابل تلاشی که فرزند انجام می‌دهد، او را تشویق کنند و به تدریج به میزان مسئولیت‌های او اضافه کنند و او را برای یک زندگی متحرک و پر تکاپو آماده سازند، که این امر زمینه‌ساز موفقیت اقتصادی او در آینده خواهد بود. (قدوسی، ۱۳۹۵: ۳ / ۱۰)

۸.۳. راهکارهای اجتماعی مقابله با اسراف

در سطح جامعه پایبندی به امور و قواعدی می‌تواند، زندگی اجتماعی شخص را از اسراف دور نگه دارد از قبیل:

۳.۱- ۸. تبلیغات و ارائه الگوی صحیح مصرف

امام علی علیه السلام الگوی صحیح مصرف، را به عثمان بن حنیف (فرماندار بصره) این‌گونه معرفی می‌نماید: «به سرعت سوی آن مهمانی شتافتی که خوردنی‌های رنگارنگ برایت آوردند و پی

در پی کاسه‌های پر از غذا جلوی تو نهادند. گمان نمی‌کردم میهمانیِ مردمی را بپذیری که نیازمندانش با ستم محروم شده و ثروتمندانش بر سر سفره دعوت شده‌اند، اندیشه کن در کجایی؟ و بر سر کدام سفره غذا می‌خوری؟ پس دور بیفکن غذایی را که به حلال و حرام بودنش آگاه نیستی و مصرف کن آنچه را که به پاکیزگی و حلال بودنش یقین داری.» (دشتی، ۱۳۷۹: ۵۵۲ / خطبه ۴۵)

میان‌روی در تهیه و مصرف مواد گوناگون؛ مانند خوراکی‌ها، توجه به حلال و حرام بودن نعمت‌های الهی و رعایت اعتدال در مصرف همگانی؛ از جمله الگوهای است که امام علیه السلام در مصرف عمومی به همه افراد سفارش کرده‌اند.

مبلغین نیز که پرچم‌داران هدایت و رستگاریند، باید الگوی ساده‌زیستی باشند تا زندگی، رفتار و کردارشان سرمشق دیگران باشد.

۳.۲ - ۸. معرفی الگوهای ساده‌زیستی

نبی اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه طاهرین علیهم السلام بالاترین نمونه‌های عینی الگوی مصرف در اسلام‌اند. زهد و ساده‌زیستی از اصول زندگی نبی اکرم صلی الله علیه و آله بود، ساده غذا می‌خورد، ساده لباس می‌پوشید و بر مرکب بی‌زین و پالان سوار می‌شد. (طباطبائی، ۱۳۷۵: ۱۶/۳۱۴)

شخصیت‌هایی؛ همچون امام خمینی رحمته الله علیه، علما، مراجع، مقام معظم رهبری و بسیاری از فرهیختگان و فرزندان عرصه علم و دانش الگوهای عصر حاضرند. حضرت امام خمینی رحمته الله علیه درباره اسراف در همه ابعادش و به‌ویژه در مصرف، حساسیت مخصوصی داشت؛ برای نمونه یکی از مسوولین دفتر امام خمینی رحمته الله علیه می‌نویسد: یک‌بار مسئول امور مالی، پشت پاکتی چیزی نوشت و به امام داد، امام در کاغذی کوچک جواب آن را داد و در زیر آن چنین نوشت: شما می‌توانستید در این قطعه کوچک نیز بنویسید. «از این رو، آن برادر کاغذ خورده‌ها را جمع‌وجور می‌کرد و در کیسه‌ای می‌گذاشت و هنگامی که می‌خواست برای امام مطلبی بنویسد، روی آن کاغذپاره‌ها می‌نوشت، امام هم زیرش جواب می‌نوشت.» (محمدی اشتهاردی، ۱۳۷۹: ۲۲۳/۱۹)

۳.۳- ۸. نظارت بر بازار کار و جلوگیری از کالاهای تجملی

لازم است؛ همه افراد به خصوص مسئولین به بازار کار و مصرف اجناس توجه کنند تا با دوری از تجملات و مصرف کالاهای ایرانی، به خودکفایی برسیم. فروش لوازم ایرانی با کیفیت مرغوب، ما را از چشم‌وهم‌چشمی مصون می‌دارد و این صرفه‌جویی به افزایش ثروت و ایجاد کار در جامعه اسلامی منجر خواهد شد.

۳.۴- ۸. نقش رسانه‌ها و آموزش و پرورش در اصلاح الگوی مصرف

رسانه‌ها و تلویزیون در ترویج این فرهنگ نقش بسیار مهمی برعهده دارند؛ ضروری است که در برنامه‌های رادیو، تلویزیون و سینما به اهمیت اعتدال و میانه‌روی در اسلام توجه شده و روح انسان‌های خفته و غافل را بیدار نماید.

در آموزش و پرورش بعنوان خانه دوم فرزندان ما، که شخصیت اجتماعی کودکانمان در آن شکل می‌گیرد. لازم است، مربیان با توصیه به دانش‌آموزان، آنان را از هرگونه اسراف در پوشش، لوازم تحریر، وقت، استعدادها و توانایی‌ها برحذر دارند و کودکان با الگوپذیری از مربیان خود، فرهنگ ساده‌زیستی و قناعت را بیاموزند.

۳.۵- ۸. نقش نهادهای قانونی و عوامل اجرایی

برخورد با عوامل اجرایی مانند عوامل تجمع ثروت؛ می‌تواند به پیشگیری از این انحراف منجر شود؛ چرا که انباشته‌کردن مال و تجمع ثروت عاملی قوی برای گسترش روحیه اسراف است. قرآن مجید کسانی را که ثروت جمع کرده‌اند و از انفاق آن در راه خدا امتناع می‌ورزند، به عذاب دردناکی بشارت داده است. (توبه: ۳۴)

اهرم‌هایی نظیر منع احتکار و ربا، وضع مالیات‌هایی برای مصارف تجملاتی، تشویق مردم به پرداخت حقوق واجب (خمس و زکات)، دعوت به انفاق‌های مستحبی برای رفع نیازهای محرومین به عدم تمرکز ثروت در اختیار گروهی از افراد جامعه کمک می‌کند. (نوروزی،

۱۳۸۹: ۲۷/۶-۵)

۹. امر به صرفه‌جویی و نهي از اسراف رویکردی برای رشد اقتصادی

اجتناب از تضييع اموال و هدر دادن منابع عمومي و ثروت‌های کشور مانند آب، خاک، نفت و محصولات ذي‌قيمت مانند نان می‌تواند دري به سوی گشایش اقتصادی کشور باشد. همه برای مراقبت از منابع عمومي باید احساس مسئولیت کنند، اسراف با اقتصاد کشور و مصالح عمومي همان کاری را انجام می‌دهد که دشمنان انتظار دارند آنان با تحریم های اقتصادی به پیکره جامعه ضربه وارد می‌کنند و خودمان با اسراف و صرفه‌جویی نکردن این ضربه را عمیق‌تر بر جان جامعه وارد می‌کنیم و صد البته که منظور از اسراف ریاضت و سختی اقتصادی نمی‌باشد بلکه مراعات قناعت در زندگی شخصی و اجتماعی است، اسراف همانگونه که عیبی شخصی می‌باشد به همان اندازه یک عیب ملی به شمار می‌رود و ضربات جبران‌ناپذیری را به اقتصاد کشور وارد می‌کند و تمام مسئولان را به جلوگیری از این بلای خطرناک موظف می‌کند. (امام خامنه ای، بیانات در دیدار مردم آذربایجان، ۱۳۹۳/۱۱/۲۹، <https://khl.ink/f/28974>) در سطح آحاد مردم و در سطح ملی باید نگاه عیب‌جویانه به اسراف فراگیر شود و با چاشنی کردن، امر به معروف و نهی از منکر با این سوء اخلاق فردی و اجتماعی مبارزه نمود و از راهکارهای بیان شده استمداد جست تا الگوی مصرف خانوار و جامعه را اصلاح نمود و از ریخت و پاش‌های غیرلازم پرهیز نمود، در اسلام حتی در انفاق نمودن نیز از اسراف پرهیز داده شده است. رهبر انقلاب حضرت آیت‌الله خامنه ای در دیدارهای مردمی خود بارها به این نکته توجه داده‌اند که اجتناب از اسراف از راه‌های حل مشکلات اقتصادی می‌باشد ایشان تاکید دارند که باید مراقب باشیم، احساس مسئولیت کنیم و الگوی مصرف غلط خود و کشور را اصلاح نماییم و مناسب با جامعه اسلامی عمل کنیم.

برای محقق شدن این ضرورت می‌توان در سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی از طریق آموزش، فضای مجازی، محیط‌های خانوادگی، دوستانه و غیره، امر به صرفه‌جویی و قناعت و ناهی از اسراف باشیم، تا دري به سوی حل مشکلات اقتصادی کشورگشوده شود و به مرور زمان این امر ناپسند در سطح جامعه تجلی، شخصیت، احترام و کلاس نباشد بلکه تجلی

مقید نبودن به اصول اخلاقی و عدم مسئولیت پذیری باشد تا مذموم بودن اسراف ملکه ذهن، جامعه گردد. «طبق فرمایش زمامدار انقلاب اسلامی، به رغم همه‌ی این مشکلات طاقت فرسا، جمهوری اسلامی روزبه‌روز گامهای بلندتر و استوارتری به جلو برداشت. این چهل سال، شاهد جهادهای بزرگ و افتخارات درخشان و پیشرفتهای شگفت‌آور در ایران اسلامی است. عظمت پیشرفتهای چهل‌ساله‌ی ملت ایران آنگاه بدرستی دیده میشود که این مدت، با مدتهای مشابه در انقلابهای بزرگی همچون انقلاب فرانسه و انقلاب اکتبر شوروی و انقلاب هند مقایسه شود. مدیریتهای جهادی الهام‌گرفته از ایمان اسلامی و اعتقاد به اصل ما می‌توانیم که امام بزرگوار به همه‌ی ما آموخت، ایران را به عزت و پیشرفت در همه‌ی عرصه‌ها رسانید.» (امام خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران، <https://khl.ink/f/41673>، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

نتیجه‌گیری

برای برون رفت از مسیر مصرف‌گرایی و اسراف باید ساده‌زیستن را به مردم تلقین نمود و زندگی نورانی پیشوایان دین را برای مردم الگو و سرمشق قرار داد. کم‌مصرف کردن باید به عادت تبدیل شود و با دوری از اسراف‌کنندگان، محدود کردن رفت‌وآمد با آنها و ترویج نگاه عیب‌جویانه در جامعه به اسراف مردم را از این بیماری دور نمود. مبارزه با اسراف باید از طبقات بالا و از سازمان‌های دولتی شروع شود تا دیگران از آنها پیروی کنند. تبلیغ‌گفتاری و نوشتاری در مساجد، مدارس و محافل توسط مبلغین، معلمین، رسانه‌های گروهی و نصب تابلوهایی در معابر عمومی با موضوع اسراف، از جمله فعالیت‌های ضروری است. اجتناب از این عادت بد رفتاری در سطح خانواده و جامعه از طریق امر به معروف و نهی از منکر دری بسوی گشایش اقتصادی می‌باشد. و صدالبته سنگین کردن کفه‌ی عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور و مبارزه با فسادهای اقتصادی چون تجمل‌گرایی، مصرف‌زدگی و... می‌تواند یاری‌رسان کشور در گام‌های رو به پیشرفت خود باشد، چنان‌که این امر از دید رهبر انقلاب پنهان‌نمانده و ایشان در بیانیه گام دوم به این امر اشاره دارند.

فهرست منابع

قرآن کریم، ترجمه مهدی الهی قمشه ای

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، ۱۳۸۱ ش، الخصال، مترجم: محمد باقر کمره ای، بی جا، چاپ نهم، نشر کتابچی.
۲. اکبری، محمود، بی تا، اسراف تباهی سرمایه ها، بی جا، نشر فتیان.
۳. آمدی، ابوالفتح، ۱۴۱۰ ق، غررالحکم ودررالكلم، قم، چاپ دوم، نشر دار الکتب السلامیه.
۴. حرانی، ابومحمد حسن، ۱۳۶۳ ش، تحف العقول، مصحح: علی اکبر غفاری، قم، چاپ دوم، موسسه نشر اسلامی.
۵. حرعاملی، محمد بن حسن، ۱۴۱۴ ق، وسائل الشیعه، قم، نشر آل بیت.
۶. حکیمی، محمد رضا، علی و محمد، ۱۳۶۷ ش، الحیاه، مترجم: احمد آرام، قم، چاپ سوم، ناشر دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۷. دشتی، محمد، ۱۳۷۹ ش، ترجمه نهج البلاغه، قم، چاپ اول، انتشارات مشهور.
۸. دهخدا، علی اکبر، ۱۹۳۱ ق، لغت نامه دهخدا، تهران، نشر موسسه دهخدا.
۹. رستگار جویباری، ولی الله، ۱۳۸۰ ش، اسراف از دیدگاه اسلام، تهران، چاپ اول، انتشارات نورالاصفیاء.
۱۰. رفیع پور، فرامرز، ۱۳۷۶ ش، توسعه و تضاد، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۱۱. سبحانی، محمد، ۱۳۸۳، "آثار تخریبی اسراف و تبذیر"، مجله مبلغان، شماره ۶۰.
۱۲. شمخانی، اژدر، ۱۳۹۴، "سبک زندگی دینی"، آریان نادر بیگدلیو، عسگر درویش، فصل نامه سراج منیر، دوره ششم، شماره ۱۹.
۱۳. طباطبائی، سید محمد حسین، ۱۳۷۵ ش، تفسیرالمیزان، تهران، نشر دارالکتب الاسلامیه.
۱۴. طبرسی، فضل بن حسن، ۱۳۳۸ ش، تفسیر مجمع البیان، تصحیح و تعلیق: ابوالحسن شعرانی، تهران، چاپ اول، نشر مکتبه العلمیه.

۱۵. فیض الاسلام، سید علی نقی، ۱۳۷۶، ترجمه و شرح صحیفه سجادیه، تهران، چاپ دوم، انتشارات فقیه.
۱۶. قدوسی، زهرا، ۱۳۹۵، " نقش خانواده در توانمندی اقتصاد فرزندان"، نشریه جامعه المصطفی العالمیه، دوره سوم، شماره ۳.
۱۷. کلینی، محمد بن یعقوب، بی تا، الکافی، قم، نشر دارالحدیث.
۱۸. مجلسی، محمدباقر، بی تا، بحارالانوار، قم، انتشارات الاسلامیه.
۱۹. محمدی اشتهاردی، محمد، ۱۳۷۹ش، " اعتدال در انفاق و مصرف ویژگی های عباد الرحمن"، مجله پاسدار اسلام، شماره ۲۲۳.
۲۰. مراد زاده، علیزضا، ۱۳۸۸ش، "تحلیلی بر اصلاح الگوی مصرف"، مجله معراج اندیشه، سال سوم، شماره ۵.
۲۱. موسوی کاشمیری، سیدمهدی، ۱۳۹۳ش، پژوهشی در اسراف، بی جا، چاپ هفتم، ناشر موسسه بوستان کتاب.
۲۲. نوروزی، حسنیه، ۱۳۸۹ش، "پژوهشی در اسراف و راههای مقابله با آن"، فصل نامه جستار، دوره نهم، شماره ۲۷.
۲۳. هفته نامه، صبح صادق، معاونت سیاسی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، ۱۳۸۸ش.